

AT SLÅ IHJEL FOR AT VÆRE TIL – DEN EKSISTENTIELLE KRISE BAG RADIKALISERING MOD VOLDELIG EKSTREMISME

Af Christopher Kehlet Ebbrecht¹

Til trods for at den eksistentielle psykologi historisk set har været mere orienteret mod psykologisk praksis end forskning, fremhæver flere, at psykologiens øvrige afgreninger og forskningsområder indeholder eksistentielle aspekter. I denne artikel argumenterer jeg for, at dette i særdeleshed også gør sig gældende inden for litteraturen om radikaliseringsmod voldelig ekstremisme, der er et centralt emne i både dansk forskning og på den politiske scene i Danmark. Fokus er i særdeleshed på forebyggelsen af voldelig radikaliseringsmod dens mange negative konsekvenser. En afgørende forudsætning for effektiv forebyggelse er i første omgang at forstå, hvornår og hvordan radikaliseringsmod forekommer. Jeg vil i denne artikel udfolde det argument, at en eksplicit anvendelse af den eksistentielle psykologi kan yde særligt to væsentlige bidrag i denne henseende. For det første viser jeg, hvordan de mest velunderbyggede teorier om radikaliseringsmod integreres via eksistensbegrebet, og at radikaliseringsmod voldelig ekstremisme dermed kan ansues som et udtryk for eksistentiel krise. For det andet belyser jeg i artiklen, hvordan eksistentielle interventioner dermed kan spille en afgørende rolle i forebyggelsen af voldelig radikaliseringsmod ekstremisme, og at eksistentielle praksisser således bør implementeres i den nuværende danske forebyggelsesindsats.

Nøgleord: Radikaliseringsmod, voldelig ekstremisme, eksistentiel psykologi, forebyggelse af ekstremisme.

Keywords: Radicalization, violent extremism, existential psychology, preventing violent extremism.

1. Indledning

Den eksistentielle psykologi er den afgrening af psykologien, som beskæftiger sig med, hvordan mennesker forholder sig til livets fundamentale

¹ Christopher Kehlet Ebbrecht, Ph.d.-stipendiat, Psykologisk Institut, Aarhus Universitet. e-mail: ebbrecht@psy.au.dk.

grundvilkår, eksempelvis døden, mening, frihed, isolation og identitet (Koole, 2010; Jacobsen, 2011; Shaver & Mikulincer, 2012; Yalom, 1980). Traditionelt set har den eksistentielle psykologi været mere dominerende inden for terapeutisk praksis end forskning; et forhold, der formentlig skyldes, at psykologien i sin spæde barndom i højere grad var rettet mod ”naturvidenskabelig” og variansbaseret forskning frem for forstående hermeneutik og fænomenologi (Koole, 2010). Dette til trods fremhæver flere, at mange, særligt socialpsykologiske, teorier, indeholder aspekter af eksistentiel psykologi (Pyszczynski, Greenberg & Koole, 2004; Mikulincer & Shaver, 2012). I denne artikel argumenterer jeg for, at det samme gør sig gældende i litteraturen om radikaliserings mod voldelig ekstremisme; et emne, der siden starten af dette århundrede har vejet tungt i både dansk forskning og på den politiske scene i Danmark (Lindekilde, 2014; Regeringen, 2009). Dette skyldes særligt et presserende behov for at udvikle og igangsætte forebyggende indsatser af ekstremismens mange negative konsekvenser, eksempelvis terror, vold, hadforbrydelser og generelle negative konsekvenser for social trivsel og demokratisk dannelse (Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme, 2021).

Effektiv forebyggelse forudsætter dog en dyb forståelse af, hvorfor og hvordan radikaliserings mod voldelig ekstremisme forekommer. I en gennemgang af litteraturen fremhæver Gøtzsche-Astrup (2018), at radikaliserings, ifølge de mest velunderbyggede teorier på området, generelt er kendetegnet ved 1) almenpsykologiske mekanismer, 2) sociomotivationelle og kognitive processer, 3) personlige kriser, 4) smågruppedynamikker, 5) personlig og social identitet, 6) ideologi og 7) individuelle prædispositioner. Til trods for at vores viden om radikaliserings faktorer og mekanismer er forbedret markant over de seneste årtier (Horgan, 2008; Kundnani, 2012), påpeger stemmer i litteraturen, at tiden nu er inde til at samle denne viden i en overordnet teoretisk ramme (Borum, 2014; Koomen & van der Pligt, 2016; McCauley & Moskalenko, 2017; Ozer & Bertelsen, 2018).

Mit formål med denne artikel er netop at tilbyde en sådan samlet teoretisk og praksisorienteret ramme for arbejdet med forebyggelse af radikaliserings mod voldelig ekstremisme. Mere specifikt vil jeg integrere de mest prominente teorier om radikaliserings via den eksistentielle psykologi (fx Yalom, 1980). Mit centrale argument er således, at radikaliserings mod voldelig ekstremisme kan anskues som et udtryk for eksistentiel krise. Jeg vil i forlængelse heraf også adressere den naturlige implikation af dette argument, nemlig hvordan eksistentielle interventioner kan spille en positiv rolle i forebyggelsen af voldelig ekstremisme.

Artiklen forløber i tre hovedafsnit. I første afsnit præsenterer jeg den eksistentielle psykologi som teoretisk tradition. Her udfolder jeg *eksistensens struktur*, som er samlebetegnelsen for de *eksistentielle grundvilkår*, alle mennesker konfronteres med i løbet af livet. I andet afsnit analyserer jeg, hvordan disse grundvilkår alle indgår i én eller flere af de mest velunderbyggede teorier

om radikaliserings mod voldelig ekstremisme; og at det er på denne baggrund, at radikaliserings kan anses som et udtryk for eksistentiel krise, her i form af, hvad man kan kalde en fejlslået håndtering, eller manglende accept, af eksistensens grundlæggende vilkår. I forlængelse af dette argument viser jeg i tredje afsnit, hvordan eksistentiel psykologi dermed kan spille en positiv rolle i praksisarbejdet med forebyggelse af voldelig ekstremisme, og hvordan eksistentielle interventioner kan implementeres i den nuværende danske forebyggelsesindsats. Artiklen afsluttes med en samlet konklusion.

2. Eksistentiel psykologi

Som nævnt er den eksistentielle psykologi den afdeling af psykologien, som beskæftiger sig med, hvordan mennesker forholder sig til livets fundamentale spørgsmål eller grundvilkår (Koole, 2010; Jacobsen, 2011; Shaver & Mikulincer, 2012). Som teoretisk tilgang udspringer eksistentiel psykologi af den filosofiskorienterede eksistentialisme, og dermed også flere af historiens store tænkere, såsom Kirkegaard, Nietzsche, Heidegger, Sartre, Camus, Tillich m.fl. (Koole, 2010; Pyszczynski, Greenberg & Koole, 2004). Til trods for at disse "eksistentialister" belyser den menneskelige tilværelse fra forskellige perspektiver, og til tider drager forskellige konklusioner, beskæftiger de sig alle med spørgsmålet om, hvad det grundlæggende vil sige at være menneske – og hvordan menneskets måde at forholde sig til sin egen eksistens på har betydning for hverdagslivet.

Den eksistentielle psykologi tager dette hverdagslige aspekt ved eksistentialismen et skridt videre ved at påpege tilstedeværelsen af eksistentielle grundvilkår, temaer, udfordringer og bekymringer i det terapeutiske rum. I en grov skitsering kan man sige, at hvor den eksistentielle psykologi som teoretisk tradition beskæftiger sig med menneskers forhold til livets store spørgsmål, er eksistentiel terapi tilgængens tilsvarende samtalemetode, der aktivt tilskynder klienten til at finde sit ståsted i forhold til eksistentielle grundvilkår (Jacobsen, 2011, s. 123). Formålet med eksistentiel terapi er, at klienten får et mere frit og åbent forhold til verden og dermed kan leve livet mest frugtbart (Jacobsen, 2009). Som terapeutisk metode findes den eksistentielle tilgang oftest i form af traditionel samtaleterapi, hvoraf nogle af de mest kendte afarter er Rollo Mays (1953, 1969) psykoterapi, som den kendes fra USA, og Victor Frankls (1962) logoterapi som europæisk pendant. Den mest velkendte form er formegentlig Irvin Yalom (1980) *eksistentielle psykoterapi*. Yalom fremhæves som en af de mest prominente eksistentielle psykologiske tænkere og terapeuter, og hvis eksistensteori også anvendes inden for moderne eksistenspsykologisk forskning (fx Greenberg, Solomon & Pyszczynski, 1997 Shaver & Mikulincer, 2012). Eksistentiel terapi kan også anvendes i kombination med øvrige terapiformer, eksempelvis psykoanalytisk og jungiansk terapi, kognitiv terapi og systemisk og narrativ terapi

(Jacobsen, 2009). Ligeledes kan der også trækkes eksistentielle elementer ind i andre typer relationelt arbejde, såsom coaching og rådgivning, sygepleje og patientstøtte, socialt arbejde samt undervisnings- og oplysningsaktiviteter (Jacobsen, 2009).

2.1 Eksistensens struktur

Når det centrale kendetegn ved eksistentiel psykologi er studiet af, hvordan mennesker forholder sig til tilværelsens grundlæggende vilkår, er det naturligt at spørge hvilke vilkår der her er tale om (Jacobsen, 2011, s. 123; Pyszczynski, Greenberg & Koole, 2004, s. 6). Teorierne om, hvad der kendetegner denne *eksistensens struktur*, er mange, og det fremhæves, at forskellige kategorier over eksistentielle grundvilkår har mange fællestræk og derfor i højere grad skal anskues som supplerende frem for modstridende (Jacobsen, 2009; Koole, 2010; van Bruggen, Vos, Westerhof, Bohlmeijer & Glas, 2015). Jeg vil i denne artikel overvejende strukturere udlægningen af den menneskelige eksistens, som den ses hos Yalom (1980) i fire grundvilkår: *døden*, *mening*, *isolation* og *frihed*. I tillæg hertil inddrager jeg også *identitet* som et femte element, der, trods det ikke får megen eksplicit opmærksomhed hos Yalom (1980), fremhæves som et centralt forhold ved den menneskelige tilværelse af andre eksistensteoretikere (Glas, 2001; Koole, Greenberg & Pyszczynski, 2006; Tillich, 1952; van Bruggen et al., 2015).

Det første grundvilkår, *døden*, er i særdeleshed forbundet med tanker om livets endelighed; Det er netop det faktum, at døden er uundgåelig og i princippet kan indtræffe når som helst, der gør den til et grundlæggende aspekt ved menneskelig eksistens (Yalom, 1980). Begrebsligt er døden nærtbeslægtet med ord som ”skæbne” (Tillich, 1952) og ”sårbarhed” eller ”skrøbelighed” (Glas, 2003), forhold, der begge netop tjener som påmindelse om, at livet slutter en dag. *Mening* omhandler den indre konflikt, mennesker oplever ved grundlæggende at være et meningssøgende væsen, som dog fødes ind i en meningstom verden (Yalom, 1980). Meningsbegrebet henviser således både til menneskers tendens til at søge dybere, meningsfulde forklaringer på tilsyneladende meningsløse og trivielle hændelser (Tillich, 1952) samt behovet for at opleve en større mening med livet i det hele taget (Frankl, 1962). Den eksistentielle *isolation* omhandler paradokset i den uoverstigelige kløft, der er mellem ens egen og andre menneskers indre verden; på den ene side kan ingen mennesker fuldt ud forstå, hvordan det er at være andre end dem selv, og på den anden side er det dybt menneskeligt at længes efter en sådan følelse af forbundenhed (Yalom, 1980). *Frihed* udgør ligeledes et eksistentielt dilemma, idet mennesker på den ene side har et grundlæggende behov for selvbestemmelse, men samtidig fyldes med uklarhed og fortvivlelse i situationer, hvor de skal træffe valg med stor betydning for deres liv (Yalom, 1980). Denne fortvivlelse kan nogle gange få mennesker til at træffe valg, der er i modstrid med egne eller universelle moralske værdier, hvilket

kan føre til følelser af skyld og skam (Tillich, 1952). Endelig henviser det eksistentielle *identitets*begreb til den spænding, der ligger i på den ene side at have et behov for at vide, hvem man er, og samtidig opleve usikkerhed grundet modstridende selvbilleder, uklare grænser mellem sig selv og andre, manglende selvindsigt etc. (Glas, 2001; Koole et al., 2006; Tillich, 1952; van Bruggen et al., 2015).

2.2 Eksistentiel krise

Det er således de fem ovenfor nævnte grundvilkår, der tilsammen udgør eksistensens struktur, og som alle mennesker konfronteres med i løbet af livet. Inden for både eksistentialismen og den eksistentielle psykologi er denne konfrontation kilde til (eksistentiel) angst (fx Fuchs, 2013; Heidegger, 1927; Kierkegaard, 1844, Yalom, 1980), der kan håndteres på to måder; enten kan man se angsten i øjnene, forholde sig til sin eksistens og dermed leve et mere frit og autentisk liv; eller man kan fornægte angsten, ignorere tilværelsens store spørgsmål og vende livet ryggen til. Eksempelvis beskriver Heidegger (1927), hvordan mødet med eksistentielle grundvilkår kan være så ubehageligt, at mennesker flygter fra angsten ved at leve et upersonligt og konformt liv, hvor de aldrig forholder sig til dem selv, men blot lever livet, som ”man” gør. Et sådan uafklaret forhold til livets spørgsmål beskrives også som sårbarhed i eksistentiel forstand (Jacobsen, 2008), hvilket svarer til, hvad jeg i denne artikel kalder *eksistentiel krise*; altså en manglende forholden-sig-til, eller accept af, ens grundlæggende livsbetingelser.

I det følgende afsnit vil jeg fremføre argumentet om, at en sådan eksistentiel krise kan være baggrunden for, at nogle mennesker undergår en radikalisering mod voldelig ekstremisme. Dette vil jeg gøre ved at vise, hvordan de mest velunderbyggede teorier om radikalisering alle fremhæver et eller flere af de præsenterede eksistentielle grundvilkår som det centrale motivationelle omdrejningspunkt bag voldelig handling. Som fremført af Pyszczynski, Greenberg & Koole, (2004, s. 8-9) ligger det eksistentielle psykologiske perspektivs styrke og bidrag ikke så meget i at belyse, hvad vi ved, eller *hvordan* vi ved dét, vi ved, men snarere i at sætte nye ord på netop *det*, vi allerede ved. Jeg argumenterer således for, at den eksistentielle psykologi tilføjer en dybere dimension til de nuværende radikaliseringsteorier, som er central for at forstå den grundlæggende motivation bag masseødelæggende vold – og dermed udvikle og igangsætte effektive forebyggende indsatser.

3. Radikalisering mod voldelig ekstremisme som eksistentiel krise

Til trods for at både radikalisering og ekstremisme er særdeles omdiskuterede begreber, er der i litteraturen generel enighed om, at hvor ekstremisme henviser til indtagelsen af en særlig *livsposition*, beskriver radikalisering *processen*, hvormed denne position indtages (Borum, 2011a; Malthaner,

2017; Schmid, 2013). Særligt to sondringer er centrale for at forstå kompleksiteten i begreberne. Den første går på skelnen mellem radikaliserings-afholdninger og handlinger (McCauley & Moskalenko, 2017). Ekstremistiske holdninger har typisk et ideologisk ophav, eksempelvis nationalisme/separatisme, højrefløjsektremisme, venstrefløjsektremisme, enkeltstående politiske mærkesager (klima, abort etc.) samt religiøs ekstremisme (Doosje et al., 2016). Fælles for sådanne ideologier er, at de indeholder et intenst behov for gennemgribende forandringer i eget og fælles socialt, kulturelt og/eller samfundsmæssigt liv (Bertelsen, 2016). Eksempler på radikaliseringsafhandling er aktivisme (lovlige demonstrationer), illegal radikalisme (voldelige demonstrationer) og terrorisme, hvilket illustrerer litteraturens anden centrale sondring mellem *voldelig* og *ikke-voldelig* ekstremisme (Borum, 2011a). Denne skelnen er vigtig i tilrettelæggelsen og udførelsen af interventioner, da forebyggelse af hhv. voldelig og ikke-voldelig ekstremisme kan virke gennem forskellige mekanismer (Ozer & Bertelsen, 2018).

Som antydnet i denne artikels titel, er mit fokus på radikaliseringsafholdelig ekstremisme; med andre ord processen, hvormed individer tilslutter sig voldelige holdninger og/eller handlinger. Et sådant radikaliseringsforløb opdeles typisk i tre umiddelbart adskilte faser (Horgan, 2008): 1) udviklingen *mod* voldelig ekstremisme, 2) voldelig ekstremistisk *aktivitet* og 3) evt. bevægelse *væk fra* voldelig ekstremisme. I resten af dette afsnit vil analysere, hvordan de to første faser kan anskues som udtryk for eksistentiel krise; mere specifikt vil jeg vise, hvordan de mest velunderbyggede teorier (for oversigt, se Gøtzsche-Astrup, 2018) om radikaliseringsafholdelig ekstremisme alle kredser om de fem eksistentielle grundvilkår. Jeg vil afvige en smule fra strukturen i forrige afsnit om *eksistensens struktur* ved at belyse, hvordan radikaliseringsafholdte teorier også kredser om eksistentiel *isolation*, som det sidste punkt, da dette er det mindst eksplicit fremtrædende eksistentielle grundvilkår blandt de inddragede teorier.

3.1 Døden

Inden for radikaliseringslitteraturen er det i særdeleshed *Terror Management Theory* (fx Greenberg et al., 1997; Solomon, Greenberg & Pyszczynski, 2004), der fremhæver dødens rolle i radikaliseringsafholdelig ekstremisme. Teoriens centrale argument er, at for at undslippe den ”dødsangst”, der uundgåeligt opstår ved evnen til at være sig sin egen forestående død bevidst, begår mennesker handlinger, som det er muligt at ”leve” videre igennem *efter* deres død (Solomon et al., 2004). *Terror Management Theory* fremhæver særligt tilslutningen til kulturelle verdenssyn (fx en religion eller ideologi) som en hyppigt anvendt flugtmetode fra dødsangsten (Solomon et al., 2004). Ved at tilslutte sig kulturelle verdenssyn oplever mennesker en følelse af mening, orden og – ikke mindst – kontinuitet i (efter)livet. På den måde virker kulturelle verdenssyn som en ”buffer” mod dødsangst. En lang række studier fremfører evidens for, at *mortality salience*, dvs. påmindelser

om livets endelighed, netop forstærker tilslutningen til kulturelle verdenssyn (fx Greenberg et al., 1997). Til trods for at kulturelle verdenssyn i høj grad opfattes som en absolut virkelighed blandt de mennesker, der bekender sig til dem, anskues de inden for Terror Management Theory som sociale konstruktioner, hvis gyldighed afhænger af løbende social validering (Pyszczynski, Greenberg, Solomon & Maxfield, 2006). Dette betyder, at den blotte tilstedeværelse af mennesker, der har modstridende verdenssyn, udgør en eksistentiel trussel – og at ens egen eksistens dermed kan sikres gennem udslettelse af fremmede verdenssyn og deres tilhængere.

Flere studier viser, at påmindelser om døden er forbundet med adskillige aspekter af voldelig ekstremisme, fx vold og aggression rettet mod mennesker med et andet verdenssyn end ens eget (Greenberg et al., 1997; Pyszczynski, Greenberg, Solomon & Schmiel, 2004). Ligeledes finder studier foretaget i kølvandet på terrorangrebene mod World Trade Center den 11. september 2001, at dødspåmindelser øgede støtten til martyrangreb rettet mod USA blandt amerikanske collegestuderende med mellemøstlig baggrund; og at tanker om døden ligeledes øgede ikke-mellemøstlige amerikanske collegestuderendes opbakning til ekstreme militære interventioner i Mellemøsten. Begge disse eksempler illustrerer, hvordan en fejlslået håndtering af døden som eksistentielt grundvilkår – her en manglende accept af livets endelighed – kan spille en central rolle i radikaliseringsmod voldelig ekstremisme.

3.2 Mening

Som nævnt henviser det eksistentielle meningsbegreb både til den menneskelige tendens til at søge meningsfulde forklaringer på tilsyneladende meningsløse hændelser (fx Tillich, 1952) samt behovet for at opleve en større mening med livet (Frankl, 1962). Begge aspekter fremhæves af teorier i radikaliseringslitteraturen. Den første side af meningsbegrebet findes ved begrebet *kognitiv lukkethed*, der er karakteriseret ved behov for 1) struktur og orden, 2) utvetydighed, 3) at finde svar og træffe beslutninger hurtigt, 4) forudsigelighed og 5) begrænset modtagelighed over for ny information (Webber et al., 2018; Webster & Kruglanski, 1994). Studier viser, at individer med større behov for kognitiv lukkethed er særligt tilbøjelige til at udvikle autoritative, dogmatiske og intolerante verdenssyn (Webster & Kruglanski, 1994) – såkaldte ekstremistiske ”mindsets” (Borum, 2014) – samt udvise opbakning til voldelige ekstremistiske grupper (Webber et al., 2018).

Det andet aspekt af meningsbegrebet afdækkes særligt i teorien *Quest for Significance*, hvis grundlæggende antagelse er, at voldelig ekstremisme udspringer af en underliggende motivation for at føle sig betydningsfuld (Kruglanski et al., 2013). Webber og Kruglanski (2017) fremhæver tre situationer, som aktiverer dette behov. Den første er et oplevet tab af betydningsfuldhed, eksempelvis krænkelser eller ydmygelse. Et sådant tab kan opleves i

relation til én selv og en social gruppe, man identificerer sig med, ligesom det kan opstå i bred forstand og uafhængigt af ideologi, fx gennem stigmatisering og udstødelse (Kruglanski et al., 2013). En anden situation er den blotte trussel om tabt betydningsfuldhed, hvor ens handlinger får en forebyggende karakter (Webber & Kruglanski, 2017). For det tredje kan søgen efter betydningsfuldhed aktiveres af udsigten til rent faktisk at føle sig betydningsfuld ved handlinger, hvor det at undlade at handle ikke medfører et tab af betydningsfuldhed. Eksempler på sådanne handlinger er ”heltegerninger” og martyrdom, og søgen efter at føle sig betydningsfuld har netop vist sig at være et underliggende motiv hos selvmordsbombere (Kruglanski, Chen, Dechesne, Fishman & Orehek, 2009). Disse eksempler illustrerer således, hvordan meningstab – her som tab af betydning – fremhæves som et centralt element i forståelsen af, hvorfor nogle mennesker undergår voldelig radikaliseringsforløb.

3.3 Frihed

Foruden den menneskelige tilbøjelighed til at søge meningsfulde forklaringer indfanger begrebet kognitiv lukkethed også det aspekt af den eksistentielle frihed, hvor den ansvarsfølelse for eget liv, der kommer til udtryk i valgsituationer, kan lede til dyb fortvivlelse og udskydelse af beslutningstagen (fx Glas, 2003; Kierkegaard, 1844; Yalom, 1980). Hvad begrebet imidlertid ikke afdækker, er de følelser af skyld og skam (fx Tillich, 1952), der kan opstå i kølvandet af (valgt) handling, som strider imod egne eller universelle moralske værdier.

Til trods for at teorier om radikaliseringsforløb generelt ikke tillægger skyld- og skamoplevelser stor betydning, fremstår moralske værdier dog som et centralt tema og kommer ofte til udtryk i form af ekstremistisk ideologi. Flere teorier fremhæver, hvordan sådanne ideologiers kerneværdier kan være befordrende for individets radikaliseringsbane. I Quest for Significance-teorien er det en central præmis, at behovet for at føle sig betydningsfuld kan øge menneskers tilslutning til kulturelle narrativer (ideologier), der legitimerer vold som en moralsk forsvarlig reaktion mod en oplevet krænkelse forårsaget af en fjendtlig aktør (Webber & Kruglanski, 2018). Ligeledes fremhæver Borum (2014), hvordan forskellige verdenssyn (såsom dogmatisme og fundamentalisme) både reflekterer og forstærker tilbøjeligheden til at agere voldeligt. I *Devoted Actor Model* (Atran, 2016) er den centrale præmis ligeledes, at nogle menneskers villighed til at begå voldelige handlinger er motiveret af at værne om moralsk vigtige, eller ”hellige”, værdier. Således kan valget om (ikke) at efterleve ideologiske overbevisninger, eller moralske værdier, altså være centrale drivkræfter i voldelig ekstremisme, hvilket viser, hvordan aspekter af eksistentiel frihed kan være involveret i et voldeligt radikaliseringsforløb.

3.4 Identitet

Inden for radikaliseringslitteraturen kommer identitet særligt til udtryk i dynamikken mellem personlig og social identitet. Ifølge *Uncertainty-Identity Theory* (Hogg, 2014) kan oplevelsen af selvusikkerhed, dvs. usikkerhed omkring, hvem man er, hvad ens fremtid bringer, og hvor ens plads i verden er, sidestilles med en eksistentiel trussel. Teoriens centrale præmis er, at usikkerhed relateret til selvet motiverer usikkerhedsreducerende handling, eksempelvis identifikation med sociale grupper; gruppeidentifikation indebærer en social kategoriseringsproces, der øger opmærksomheden på gruppeprototypiske karakteristika, som giver gruppemedlemmer sikkerhed, i forhold til hvordan de skal føle, agere og opfatte sig selv og verden omkring dem (Hogg, 2014). Ekstremistiske grupper er særligt effektive til at reducere selvusikkerhed grundet deres udprægede sammenhængskraft, som kommer til udtryk ved grænsedragning til andre grupper, tydelig intern gruppestruktur, fælles mål og skæbne etc. Flere studier har fundet, at oplevet selvusikkerhed både øger identifikationen med ekstremistiske grupper og villigheden til at handle voldeligt på vegne af dem (Hogg, Meehan & Farquharson, 2010).

Hvor gruppeidentifikationsmekanismen i *Uncertainty-Identity Theory* indebærer en klar opdeling mellem personlig og social identitet, er udgangspunktet i teorien *Identity Fusion* (Swann, Gómez, Jetten, Whitehouse & Bastian, 2012, Swann et al., 2014), at villighed til at begå ekstreme handlinger beror på en sammensmeltning mellem disse identiteter. Her er grænsen mellem personlig og social identitet ikke længere tydelig, men i stedet porøs og gennemtrængelig. Dette betyder, at individets handlinger på vegne af gruppen ikke kun afspejler social identitet, men også personens egen ”kerne”; og, i forlængelse heraf, at der kan forventes synergieffekter mellem personlig og social identitet i denne sammensmeltning, som gør mennesker ekstra villige til at begå ekstrem ”pro-social” adfærd (Swann et al., 2012). Studier viser, at mennesker, der oplever en høj sammensmeltning med en given social gruppe (fx ekstremistisk miljø, nationalgruppe, etnisk minoritetsgruppe etc.) er særligt tilbøjelige til at ofre sig på gruppens vegne, når den opfattes som værende truet (Swann et al., 2014). Identitet er altså et centralt omdrejningspunkt i både *Uncertainty-Identity Theory* og teorien om *Identity Fusion*, og i begge tilfælde ses, hvordan mennesker, der står i et uafklaret forhold til, hvem de er, kan radikaliseres mod voldelig ekstremisme i søgen efter et svar.

3.5 Isolation

Den menneskelige længsel efter forbundenhed, som karakteriserer den eksistentielle isolation, er allerede implicit beskrevet i flere af de præsenterede teorier; eksempelvis ligger længslen i *Uncertainty-Identity Theory* og *Identity Fusion* i dynamikken mellem personlig og social identitet, og både *Devoted Actor Model* og *Quest for Significance* fremhæver, hvordan hhv. hellige værdier og ideologiske narrativer fungerer stærkest, når de deles i et

meningsfællesskab (Atran, 2016; Webber & Kruglanski, 2017). Hvad der dog ikke er så eksplicit afdækket i radikaliseringslitteraturen, er, hvordan *uindfriet* længsel efter social forbundenhed kan lede til voldelig ekstremisme.

For at klarlægge denne sammenhæng kan anerkendelsesteori, her med særligt fokus på Axel Honneths (1995, 2001) begreb om social usynlighed, bruges til at bygge bro mellem den eksistentielle psykologi og radikaliseringslitteraturen. Begrebet henviser til oplevelsen af at blive vurderet værdiløs i andres øjne og er fænomenologisk beskrevet som følelsen af ikke at "blive hørt" eller "set" eller "at blive set igennem". Social usynliggørelse kan finde sted i tre livsdomæner eller "-sfærer": 1) nære relationer, 2) retslige institutioner og 3) samfundsmæssige fællesskaber. Usynliggørelse medfører en følelse af ikke-eksistens, hvilket motiverer forsøg på eksistentiel genopretning. Aggression og vold er særligt effektive i denne henseende, da det at "lange ud" efter andre tvinger dem til at tildele den usynliggjorte person opmærksomhed (Honneth, 2001). Sammenhængen mellem social usynlighed og voldelig adfærd i nære relationer er empirisk dokumenteret i studier af udstødelse (eng.: *ostracism*), hvor det at blive ekskluderet eller ignoreret fører til aggressiv adfærd mod både de ekskluderende parter og tilsyneladende uskyldige tredjepersoner (Williams, 2007; Zadro, 2011). Derudover peger litteraturen på, at interpersonel afvisning er særligt central i radikaliseringslitteraturen af fx skoleskydere (Leary, Kowalski, Smith & Phillips, 2003). Eksempler på, hvordan retslig undertrykkelse og manglende værdsættelse i sociale fællesskaber kan manifestere sig som oplevede uretfærdigheder, findes i den generelle radikaliseringslitteratur om betydningen af fx stereotyper og fordomme, diskrimination, relativ deprivation etc. (Koomen & van der Pligt, 2016).

Samlet vidner disse teorier om, at både vellykkede og fejlslagne forsøg på at undslippe den eksistentielle isolation kan igangsætte et radikaliseringsforløb, der i værste fald kan ende med udøvelse af massevold.

3.6 Opsummering: eksistensens rolle i radikalisering mod voldelig ekstremisme

Ovenstående gennemgang viser, at den eksistentielle psykologi er et særdeles frugtbart prisme at anskue radikaliserings teorier igennem, idet alle teorier kredser om et eller flere af de eksistentielle grundvilkår. Hertil vil jeg dog understrege, at der også er andre faktorer og mekanismer på spil i de udvalgte teorier, og at eksistentielle grundvilkår dermed ikke kan anskues som tilstrækkelige betingelser for voldelig ekstremisme. Eksempelvis fremhæves det i Quest for Significance-teorien, at søgen efter betydningsfuldhed kan resultere i mødet med ideologier, som i sig selv indeholder særlige radikaliseringsmekanismer, fx legitimering af vold (fx Webber & Kruglanski, 2017). Næsten alle teorier fremhæver også gruppedynamikker (fx konformitet, gruppepolarisering etc.) som øvrige centrale mekanismer, idet trusler mod de respektive eksistentielle grundvilkår ofte resulterer i en eller anden

relation til en ekstremistisk gruppe (fx Atran, 2016; Greenberg et al., 1997; Hogg et al., 2010; Swann et al., 2012; Webber & Kruglanski, 2017). Udgangspunktet for alle teorier er dog, at radikaliseringsforløbet har rod i de eksistentielle grundvilkår, og at voldelig ekstremisme dermed kan ses som et udtryk for eksistentiel krise – hvormed det bliver oplagt også at lade dette være udgangspunktet i forebyggende indsatser.

4. Eksistentielle perspektiver på forebyggelse af radikalisering mod voldelig ekstremisme

Ligesom radikalisering og ekstremisme er omdiskuterede begreber, findes der også forskellige opfattelser af, hvad forebyggelse af voldelig ekstremisme dækker over (Lindekilde, 2014; Schmid, 2013). I litteraturen sondres der mellem *de-radicalization*, dvs. forebyggelse af tilslutningen til ekstremistiske holdninger, og *disengagement*, dvs. forebyggelse af ekstremismerelaterede handlinger. Ligeledes kan forebyggende indsatser rettes mod forskellige målgrupper, hvor der typisk skelnes mellem personer, der allerede er radikaliserede og færdes i ekstremistiske miljøer, og personer i risiko for radikalisering (Romaniuk, 2015). I dette afsnit vil jeg først vise, hvordan eksistentielle interventioner kan bidrage positivt til forebyggelse af radikalisering mod voldelig ekstremisme. Konkret vil jeg vise, hvordan eksistentiel terapi indeholder særlige elementer (Jacobsen, 2009, 2011), som jeg mener er yderst værdifulde i forebyggelsen af voldelig ekstremisme. Disse elementer er 1) muligheden for at skabe en dyb forståelse af radikaliseringsforløbet, 2) facilitering af tillid og anerkendelse i mødet mellem terapeut og klient og 3) inddragelse af individets livsomgivelser i det terapeutiske rum. Jeg afslutter dette afsnit med en diskussion af, hvordan eksistentielle interventioner, der trækker på disse elementer, kan implementeres i den nuværende danske forebyggelsesindsats kontekst.

4.1 Dyb forståelse af radikaliseringsforløbet

En afgørende forskel ved eksistentiel terapi er, at metoden muliggør en dyb forståelse af radikaliseringsforløbet i særligt to henseender. For det første implicerer udøvelse af eksistentiel terapi en opmærksomhed på almenpsykologiske frem for psykopatologiske faktorer og mekanismer (Jacobsen, 2009, 2011). Selvom radikaliseringslitteraturen længe har fremhævet, at radikalisering mod voldelig ekstremisme overvejende er karakteriseret ved psykologisk normalitet frem for patologi (fx Borum, 2014; Götzsche-Astrup, 2018; Horgan, 2008; McCauley & Moskalenko, 2017; Victoroff, 2005), lader opmærksomheden på psykisk lidelse til at være vedholdende. Der forskes stadig intensivt i sammenhængen mellem mentalt helbred og voldelig ekstremisme (fx Gill et al., 2021; Misiak et al., 2019), og forekomsten af psykiatriske diagnoser indgår som et centralt element i flere risikovurderingsværktøjer (fx Goodwill &

Meloy, 2019). Radikalisering mod voldelig ekstremisme er således stadig præget af den psykopatologiske "aura", der kendetegnede forskningsfeltet i dets unge år (Silke, 1998). I eksistentiel terapi lægges der imidlertid ikke vægt på psykiatriske diagnoser, selv ikke hvis sådanne foreligger ved samtaleforløbets begyndelse (Jacobsen, 2009, 2011). Hvis klienten tidligere har fået tildelt en diagnose, kan den indgå som tema i terapien, men fokus er på klientens liv nu og her. En afgørende forskel ved den eksistentielle tilgang er således, at den tilbyder et brud med en opmærksomhed på psykopatologi og dermed bidrager til at holde fokus "det rette sted" i det forebyggende arbejde.

For det andet muliggør eksistentiel praksis en forståelse af radikaliserings underliggende motiver. Selvom der efterhånden findes en udpræget viden om, hvilke forhold der udgør risikofaktorer i radikalisering (Bertelsen, 2016; Borum, 2011a; Gøtzsche-Astrup, 2018; Horgan, 2008; Wolfowicz, Litmanovitz, Weisburd & Hasisi, 2021), er der stadig usikkerhed om, *hvornår* og *hvordan* disse risikofaktorer leder til voldelig ekstremisme (Borum, 2011b). Den eksistentielle psykologi muliggør en dybere forståelse af disse risikofaktorer som afspejling af eksistentielle grundvilkår og dermed eksistentiel krise. Denne dybere forståelse bliver særligt mulig at nå i det terapeutiske rum, til trods for at de eksistentielle grundvilkår sjældent er det eksplicite omdrejningspunkt i eksistentiel terapi (Yalom, 2002). Som Jacobsen (2008, s. 126) fremhæver, er mennesker oftest ikke optaget af "(...) højtravende spørgsmål om livets mening", men i stedet de ting, der udspiller sig i hverdagslivet nu og her. Eksistentielle kriser har således både en universel og en konkret side; universel, fordi de afspejler generiske eksistentielle grundvilkår, og konkret, fordi de kommer til udtryk ved mere håndgribelige aktiviteter og begivenheder i hverdagen. Fokus i den eksistentielle terapi er derfor at afdække sammenhængen mellem konkrete begivenheder og eksistentielle grundvilkår, hvad der også beskrives som afdækning af ontisk-ontologiske forbindelser (Jacobsen, 2009; 2011). Det er denne dybere forståelse, som jeg argumenterer for kan vise sig at være en afgørende forskel i forebyggelse af voldelig ekstremisme.

Tilslutning til ekstremistisk ideologi er et godt eksempel på værdien af at afdække disse ontisk-ontologiske forbindelser. Ideologi indtager en særlig plads i radikaliseringslitteraturen, da det både er et udtryk for radikalisering (fx McCauley & Moskalenko, 2017), men også fremhæves som en risikofaktor. Når ideologi i sig selv kan siges at udgøre en risikofaktor, skal det ses i sammenhæng med, at mennesker, der tilslutter sig ekstremistisk ideologi, ofte indgår i fællesskaber, hvilket aktiverer smågruppedynamikker, fx gruppepolarisering (fx McCauley & Moskalenko, 2017). Derudover kan ekstremistisk ideologi også indeholde moralske frakoblingsmekanismer (fx dehumanisering, ansvarstilskrivelse etc.), som kan legitimere voldelig adfærd (Baele, Brace & Coan, 2019; Bandura, 1999; Bandura, Barbaranelli, Caprara & Pastorelli, 1996). Som fremhævet af Quest for Significance-teorien, kan mødet med ekstremistisk ideologi dog også opstå som et resultat af en søgen efter mening i livet (fx Webber & Kruglanski, 2018).

Afdækningen af ontisk-ontologiske forbindelser er i denne henseende særligt værdifuld, da man ved at se bag om den eksistentielle krises konkrete udtryk (tilslutning til ekstremistisk ideologi) får blik for, hvilket universelt aspekt af den menneskelige eksistens (fx mening) der er på spil; og dermed hvilken rolle ekstremistisk ideologi spiller i det enkelte radikaliseringsforløb. Dette er et vigtigt bidrag ved den eksistentielle praksis, da det dybereliggende motiv, eller behov for mening, har implikationer for forebyggelsens karakter. Eksempelvis viser erfaringer fra det srilankanske antiradikaliseringsprogram, at udtræden fra ekstremistiske miljøer kunne opnås ved at finde alternative måder at føle sig betydningsfulde på end ved at være en del af et radikaliseret fællesskab (Kruglanski et al., 2013). Dette eksempel viser altså, at det kan overvejes ikke at modarbejde selve den voldelige ideologi, men i stedet at støtte mennesker i at finde andre måder at opnå en meningsfuld tilværelse på.

4.2 Tillidsfulde og anerkendende relationer

Eksistentiel terapi er kendetegnet ved at lægge særligt vægt på tillid og anerkendelse i relationen mellem terapeut og klient (Jacobsen, 2009, 2011). Begge dele fremhæves ligeledes som kerneelementer i god praksis inden for forebyggelse af voldelig ekstremisme (Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme, n.d.). Selvom tillid er vigtigt i enhver terapeutisk alliance (Horvath, Del Re, Flückiger & Symonds, 2011), gør dette sig særligt gældende i en radikaliseringskontekst, hvor samtaler mellem ”terapeut” (fagprofessionel) og ”klient” (borger i risiko for radikalisering) ofte indeholder følsomme emner, fx kriminalitet og vold (Bertelsen, 2018). Hvis der ikke er tillid, kan det ikke forventes, at mennesker tør være åbne og lade sig støtte i en udvikling væk fra voldelig ekstremisme (Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme, n.d.). Anerkendelse, dvs. at blive set, taget alvorligt og mødt ligeværdigt (Potocky, 2016), er et vigtigt element i at sikre en tillidsfuld relation. Mennesker i risiko for radikalisering befinder sig ofte i socialt udsatte positioner, hvor de oplever gentagende diskrimination, der skaber generel mistillid og forventninger om at blive behandlet som mindreværdig (Koomen & van der Pligt, 2016). For at skabe den ønskede bevægelse væk fra voldelig ekstremisme er det vigtigt, at borgeren oplever, at denne udvikling sker med udgangspunkt i en forståelse af vedkommendes egne tanker, følelser og adfærd – også når disse har en u hensigtsmæssig og voldelig karakter (Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme, n.d.).

Den særlige relation mellem terapeut og klient i eksistentiel terapi kan bidrage positivt til at facilitere både tillid og anerkendelse. Modsat flere andre terapiformer er den eksistentielle terapeut-klient-relation ikke asymmetrisk, men direkte, personlig og præget af gensidig respekt (Jacobsen, 2009, 2011). Dette skyldes, at klientens autonomi er et væsentligt hensyn i eksistentiel terapi, hvorfor det frarådes, at ”(...) terapeuten stiller spørgsmål, og klienten leverer svar” (Jacobsen, 2011, s. 135). I stedet anvendes fænomenologiske

spørge- og samtalemeter, hvor afdækningen af klientens livssituation er et fælles ligeværdigt arbejde. Idealbilledet på den eksistentielle terapisession beskrives som to arbejdskammerater, der sammen betragter klientens liv. Her er formålet i første omgang altså at forstå livet, som klienten oplever det. Anerkendelse af klienten sker her gennem validering af, hvordan vedkommendes oplevelser af tilværelsen er meningsfulde fra klientens perspektiv. Hermed styrkes tilliden mellem terapeut og klient, der ved fælles indsats således kan give (forskellige) perspektiver på, hvordan klienten kan forholde sig anderledes til sin livssituation (Jacobsen, 2009, 2011).

4.3 Inddragelse af individets livsoplevelser

Inden for de sidste årtier er psykosociale interventioner, hvor en terapeut varetager et behandlingsforløb over for en klient, generelt blevet kritiseret for at repræsentere individualiserende løsninger på systemiske problemer (Beck, 1992). Hermed menes, at individuel terapi forskyder årsagsforklaringerne på udfordringer i klientens tilværelse til faktorer ”inden i” klienten selv frem for det omgivende samfund, hvor – i hvert fald nogle af dem måske – med rette har hjemme. Denne kritik af psykosociale interventioner findes også i radikaliseringslitteraturen. I en analyse af danske regeringers handlingsplaner for forebyggelse af radikalisering og ekstremisme fremhæver Lindekilde (2014), at det oprindelige holistiske fokus på kontekstuelle faktorer (fremme af inklusion, bekæmpelse af diskrimination etc.) er erstattet med et overvejende fokus på ”sårbare individer”; og at der dermed kan sættes spørgsmålstegn ved, om årsagerne til radikalisering (eller hvad man i eksistentiel forstand kan kalde udløserne af eksistentielle kriser) egentlig adresseres (Lindekilde, 2014).

Spørgsmålet bliver dermed, hvordan eksistentielle interventioner skal anskues i denne henseende. På den ene side er det svært at komme udenom, at eksistentiel terapi i en hvis forstand repræsenterer en individualiserende tilgang, idet der er tale om 1:1-samtaleforløb mellem en terapeut og en klient. På den anden side synes denne kritik ikke fuldt ud berettiget, da udgangspunktet i eksistentiel terapi netop er, at mennesker lever i en dilemmapræget verden, som de må forholde sig til. I det terapeutiske rum kommer dette blandt andet til udtryk ved, at de ontisk-ontologiske forbindelser afdækkes i forskellige ”livsdomæner”, eksempelvis arbejdsliv, familieliv, aleneliv, fritidsliv etc. (Jacobsen, 2009). En afgørende forskel ved den eksistentielle tilgang er altså, at selvom der arbejdes med *klientens* forhold til livets store spørgsmål, så anskues individet *ikke* som isoleret. Forhold i omgivelserne, som giver anledning til eksistentiel krise, ignoreres ikke, men tildeles tværtimod i høj grad opmærksomhed, da mennesker ses i relation til deres omgivelser; eller deres ”væren-i-verden” (Jacobsen, 2008, 2009, 2011).

4.4 Implementering af eksistentielle interventioner i den danske forebyggelsesindsats

Ovenstående gennemgang viser, hvordan den eksistentielle terapi kan tilbyde værdifulde bidrag i forebyggelsen af radikaliseringsmod voldelig ekstremisme; helt konkret ved 1) at skabe en dyb forståelse af radikaliseringsforløbet hos det enkelte menneske, 2) at facilitere en tillidsfuld og anerkendende relation mellem terapeut og klient og 3) at inddrage individets livsomgivelser i det terapeutiske rum; og således er der altså gode grunde til at implementere eksistentielle praksisser i den nuværende danske forebyggelsesindsats.

I knap to årtier har Danmark været et af de førende lande inden for forebyggelse af radikaliseringsmod ekstremisme (Lindekilde, 2014). I 2009 lancerede den daværende regering den første handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliseringsmod som reaktion på en stigning i generel voldelig adfærd og hadforbrydelser begået af særligt unge med anden etnisk herkomst (Regeringen, 2009). Denne handlingsplan er siden hen blevet revideret flere gange (Regeringen, 2014, 2016) og er i dens nuværende form hierarkisk inddelt i tre niveauer (Hemmingsen, 2015). På det øverste niveau findes de *indgribende* indsatser over for personer, der færdes i ekstremistiske miljøer, eksempelvis exitprogrammer varetaget af Rigspolitiet og Politiets Efterretningstjeneste (PET). På det nederste niveau arbejdes der med *opbyggende* indsatser, som er målrettet den brede og almene befolkning. Disse indsatser har til formål at opbygge generel modstandsdygtighed over for tiltrækning af voldelig ekstremisme, hvilket blandt andet sker gennem forskellige undervisnings- og oplysningsaktiviteter. På det midterste niveau ligger de *foregribende* indsatser rettet mod personer i risiko for radikaliseringsmod. Dette kan eksempelvis være personer, der har en løsere tilknytning til og/eller færden i ekstremistiske miljøer, udviser konkrete bekymringstegn eller sårbarhed over for ekstremisme etc. Formålet med foregribende indsatser er at forebygge et videre radikaliseringsforløb. Dette sker blandt andet gennem vejledning af unge, rådgivning til og af pårørende, opsøgende arbejde i lokalsamfund; og i særdeleshed mentorprogrammer, hvor personer i risiko for radikaliseringsmod tilbydes et længerevarende samtaleforløb med en mentor, der er uddannet til relationelt arbejde (Hemmingsen, 2015). Jeg vil her primært fokusere på, hvordan eksistentiel praksis kan indgå i sådanne forløb, da denne indsatsorganisering ligger tættest op ad egentlig eksistentiel (samtale)terapi.

Det nationale mentorkorps består p.t. af ca. 100 aktive mentorer og forældrecoaches, fordelt i 23 kommuner. Mentorkorpsets arbejde med personer, der udviser bekymring i relation til ekstremisme, har sit teoretiske fundament i tilværelsespsykologien udviklet på Aarhus Universitet (Bertelsen, 2013, 2016). Den anvendte metode, Løsningsfokuseret Arbejde med Tilværelseskompetencer (LAT-metoden), har flere lighedstræk med eksistentiel terapi. For det første er selve formålet med mentorforløb, at mentee

(gen)opnår et godt nok greb om tilværelsen (Bertelsen, 2013), hvad der fra et eksistentielt perspektiv svarer til at møde livet mere frit og åbent (Jacobsen, 2009, 2011). For det andet tager tilværelsespsykologien udgangspunkt i, at det at få et godt nok greb om tilværelsen indebærer at kunne håndtere universelle og generiske tilværelsesopgaver, hvilket forudsætter særlige tilværelseskompetencer (Bertelsen, 2018). Disse kompetencer har en almenpsykologisk karakter (fx evnen til at danne relationer, træffe valg i overensstemmelse med sine værdier, selvrefleksion, udvise empati for andre etc.), hvormed der, som i den eksistentielle tilgang, ikke lægges vægt på psykiatiske diagnoser. For det tredje understreger italesættelsen af arbejdet med disse tilværelseskompetencer som løsningsfokuseret, at der også arbejdes med, hvad mentee kan i livet her og nu, og, i lighed med den eksistentielle terapi, i forskellige livsarenaer, fx arbejde, fritid, familieliv etc. (Bertelsen, 2018). Endelig er der i tilværelsespsykologien ikke blot et fokus på at få et godt nok greb om egen, men også den fælles, tilværelse; her fremhæves det i særdeleshed, at den enkeltes mestring af livsopgaver ikke kun afhænger af, hvad individet kan, vil og gør, men også af, hvordan vedkommende bliver mødt, og hvilke mulighedsbetingelser samfundet giver (Bertelsen, 2013). Ligesom i den eksistentielle tilgang anskues mennesket altså ikke som afskåret fra, men ses i sin relaterethed til, omverdenen.

Disse fællestræk mellem LAT-metoden og eksistentiel terapi udgør en mulighed for implementeringen af eksistentiel praksis, fx via efteruddannelse af mentorkorpset, idet mentorerne allerede har en relevant baggrundsviden at arbejde videre fra. Implementering af eksistentielle interventioner kommer dog ikke uden mulige barrierer. For det første varetages mentorindsatsen af myndigheder, der består af forskellige fagprofessioner, som har deres egne respektive faglige dagsordener, normer, erfaring, viden og identitet (Jakobsen & Jensen, 2011; Sedgwick, 2010). Forskellige faggrupper kan anskue den samme problematik fra forskellige vinkler, hvilket kan resultere i en tilfældig brug af (eksistentiel) praksis (Thomsen, 2012). De foroven nævnte ligheder mellem LAT-metoden og den eksistentielle terapi kan dog muligvis lette implementeringen i denne henseende. Ikke desto mindre er det vigtigt, at eksistentiel terapeutisk opkvalificering af mentorer tager højde for forskellige fagprofessionelle baggrunde og sikrer, at mentorkorpset har en grundlæggende fælles forståelse af den eksistentielle terapi og dens metoder. For det andet er mentorrollen i dens nuværende form karakteriseret ved implicite paradokser (Lindekilde, 2014), der kan modvirke den eksistentielle tilgangs symmetriske terapeut-klient-relation; mentorer skal både konfrontere mentees verdenssyn og igangsætte en autonom forandringsproces indefra; danne en tillids- og respektfuld relation og udfordre et ideologisk ståsted; være personlig og professionel; og styre mentee hen imod forandring og undlade at presse på (Lindekilde, 2014). Eksistentiel efteruddannelse af mentorer bør eksplicit adressere disse paradokser samt facilitere en diskussion af, hvordan man som mentor skal forholde sig til dem.

Afslutningsvis kan det også overvejes at udbrede eksistentielle praksisser på øvrige områder i den danske forebyggelsesindsats. Inddragelsen af eksistentielle elementer i de opbyggende indsatsers oplysnings- og undervisningsaktiviteter synes at være et nærliggende sted at starte. I mange lande hviler forebyggelse af voldelig ekstremisme på inddragelse af fagprofessionelle tæt på de unge, eksempelvis skolelærere (Gøtzsche-Astrup, Lindekilde & Fjellman, 2021; Parker, Lindekilde & Gøtzsche-Astrup, 2021). Fagprofessionelle kan dog være modvillige over for at rapportere bekymringer i relation til ekstremisme grundet udfordringer i at se tegn på radikaliserings samt frygt for, hvilke konsekvenser indrapportering kan få for den enkelte elev, og at mistænkeliggøre særlige elevgrupper etc. (Parker et al., 2021). Dog peger forskning på, at disse barrierer kan håndteres via uddannelse af fagpersonale (Parker et al., 2021), som med fordel kan indeholde eksistentielle perspektiver. Eksempelvis kan oplysning om, og undervisning i, eksistentiel teori gøre det lettere at se, hvornår unge befinder sig i en eksistentiel krise. Ligeledes kan viden om eksistentiel praksis i forebyggelse af voldelig ekstremisme give et konkret indblik i, hvordan indrapportering af bekymringer til relevante myndigheder kan lede til en positiv udvikling hos den unge på en tillidsfuld og anerkendende måde.

5. Konklusion

For fem år siden efterspurgte den amerikanske professor og radikaliseringsforsker John Horgan (2016) i titlen på en tidsskriftartikel mere viden om psykologien bag terrorisme. På baggrund af pointerne fremført i denne artikel argumenterer jeg for, at denne type viden med fordel kan have en eksistentiel karakter. Den eksistentielle psykologi muliggør netop integration af de mest velunderbyggede teorier om radikalisering i en samlet teoretisk ramme. Radikalisering mod voldelig ekstremisme kan dermed anskues som udtryk for eksistentiel krise, hvor den voldelige ekstremisme ender med at blive svaret på ellers uafklarede eksistentielle spørgsmål om døden, mening, frihed, isolation og identitet. I naturlig forlængelse heraf er mit centrale budskab, at eksistentiel terapi netop kan yde flere positive bidrag i forebyggelsen af voldelig ekstremisme – og at disse bidrag faktisk er mulige at opnå i en dansk kontekst via implementering af eksistentiel praksis i den nuværende forebyggelsesindsats.

REFERENCER

- Atran, S. (2016). The devoted actor. Unconditional commitment and intractable conflict across cultures. *Current Anthropology*, 57(S13), 192-203.
<https://www.jstor.org/stable/26545629>.

- Baele, S.J., Brace, L. & Coan, T.G. (2019). From "Incel" to "Saint": Analyzing the violent worldview behind the 2018 Toronto attack. *Terrorism and Political Violence*. <https://doi.org/10.1080/09546553.2019.1638256>.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Recent Developments in Criminological Theory: Toward Disciplinary Diversity and Theoretical Integration*, 3(3), 135-151. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0303_3.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G.V. & Pastorelli, C. (1996). Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 364-374. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.2.364>.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. SAGE.
- Bertelsen, P. (2013). *Tilværelsespsykologi: Et godt nok greb om tilværelsen*. Frydenlund.
- Bertelsen, P. (2016). Voldelig radikaliserings i Tilværelsespsykologiens optik. I: J.H. Lund (red.), *Tværfagligt samarbejde om udsathed blandt børn og unge* (s. 129-178). Turbine.
- Bertelsen, P. (2018). Mentoring in anti-radicalisation. LGT: A systematic intervention, assessment, and supervision tool in mentoring. I: G. Overland, A.J. Andersen, K.E. Førde, K. Grørdum & J. Salomonsen (red.), *Violent Extremism in the 21st Century: International Perspectives* (s. 312-352). Cambridge Scholars Publishing.
- Borum, R. (2011a). Radicalization into violent extremism I: A review of social science theories. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 7-36. <https://doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.1>.
- Borum, R. (2011b). Radicalization into violent extremism II: A review of conceptual models and empirical research. *Journal of Strategic Security*, 4(4), 37-62. <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.2>.
- Borum, R. (2014). Psychological vulnerabilities and propensities for involvement in violent extremism. *Behavioral Sciences and the Law*, 32, 286-305. <https://doi.org/10.1002/bsl.2110>.
- Doosje, B., Moghaddam, F.M., Kruglanski, A.W., Wolf, A. De, Mann, L., Feddes ... Feddes, A.R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 79-84. <http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.06.008>.
- Frankl, V.E. (1962). *Man's Search for Meaning. An Introduction to Logotherapy*. Beacon Press.
- Fuchs, T. (2013). Existential vulnerability: Toward a psychopathology of limit situations. *Psychopathology*, 46, 301-308. <https://doi.org/10.1159/000351838>.
- Gill, P., Clemmow, C., Hetzel, F., Rottweiler, B., Salman, N., Van der Vegt ... Corner, E. (2021). Systematic review of mental health problems and violent extremism. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 32(1), 51-78. <https://doi.org/10.1080/14789949.2020.1820067>.
- Glas, G. (2001). *Angst-beleving, struktur, macht*. [Anxiety – experience, structure, dynamic]. Boom.
- Glas, G. (2003). Anxiety: Animal reactions and the embodiment of meaning. I: B. Fulford, K. Morris, J.Z. Sadler & G. Stanghellini (red.), *Nature and Narrative – An Introduction to the New Philosophy of Psychiatry* (s. 231-249). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med/9780198526117.003.0015>.
- Goodwill, A. & Meloy, J.R. (2019). Visualizing the relationship among indicators for lone actor terrorist attacks: Multidimensional scaling and the TRAP-18. *Behavioral Sciences and the Law*, 37(5), 522-539. <https://doi.org/10.1002/bsl.2434>.
- Greenberg, J., Solomon, S. & Pyszczynski, T. (1997). Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews. Empirical assessments and conceptual refinements. I: M.P. Zanna (red.), *Advances in Experimental Social Psychology* (29. udg., s. 61-139). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60016-7](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60016-7).

- Gøtzsche-Astrup, O. (2018). The time for causal designs: Review and evaluation of empirical support for mechanisms of political radicalisation. *Aggression and Violent Behavior*, 39, 90-99. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.02.003>.
- Gøtzsche-Astrup, O., Lindekilde, L. & Fjellman, A.-M. (2021). Perceived legitimacy of CVE Policies and the willingness to report concerns of radicalization to authorities in the nordic countries. *Terrorism and Political Violence*. <https://doi.org/10.1080/09546553.2021.1972977>.
- Heidegger, M. (1927/2014). *Væren og tid*. Klim.
- Hemmingsen, A.-S. (2015). *The Danish approach to countering and preventing radicalization and extremism*. Danish Institute for International Studies.
- Hogg, M.A. (2014). From uncertainty to extremism: Social categorization and identity processes. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 338-342. <https://doi.org/10.1177/0963721414540168>.
- Hogg, M.A., Meehan, C. & Farquharson, J. (2010). The solace of radicalism: Self-uncertainty and group identification in the face of threat. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 1061-1066. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.05.005>.
- Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition*. Polity Press.
- Honneth, A. (2001). Recognition. *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes*, 75, 111-139. <https://doi.org/10.1111/1467-8349.00081>.
- Horgan, J. (2008). From profiles to pathways and roots to routes: Perspectives from psychology on radicalization into terrorism. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618(1), 80-94. <https://doi.org/10.1177/0002716208317539>.
- Horgan, J. (2016). A call to arms: The need for more psychological research on terrorism. *Social Psychological Review*, 18(1), 25-28. <https://doi.org/10.53841/bpspr.2016.18.1.25>.
- Horvath, A.O., Del Re, A.C., Flückiger, C. & Symonds, D. (2011). Alliance in individual psychotherapy. I: J.C. Norcross (red.), *Psychotherapy Relationships That Work: Evidence-Based Responsiveness* (2. udg., s. 25-69). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199737208.003.0002>.
- Jacobsen, B. (2008). Eksistens og sårbarhed. I: S. Harder, B. Jacobsen, S. Køppe, S. Lunn, B.B. Mathiesen & M.S. Væver (red.), *Sårbarhed – Diatese-stress-modellen til diskussion* (s. 110-128). Hans Reitzels Forlag.
- Jacobsen, B. (2009). *Livets dilemmaer – En bog om eksistentiel psykologi*. Hans Reitzels Forlag.
- Jacobsen, B. (2011). Eksistentiel psykologi og terapi. I: B. Karpatschhof & B. Katzenelson (red.), *Klassisk og moderne psykologisk teori* (s. 123-139). Hans Reitzels Forlag.
- Jacobsen, S.F. & Jensen, S. (2011). *Fra bekymring til handling i arbejdet med unge og radikaliserende*. Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre. <https://pure.vive.dk/ws/files/2052231/fra-bekymring-til-handling-i-arbejdet-med.pdf>.
- Kierkegaard, S. (1844/1976). *Begrebet Angest*. Gyldendal.
- Koole, S.L. (2010). Existential Psychology. *The Corsini Encyclopedia of Psychology*. <https://doi.org/10.1002/9780470479216.corpsy0329>.
- Koole, S.L., Greenberg, J. & Pyszczynski, T. (2006). Introducing science to the psychology of the soul: Experimental existential psychology. *Current Directions in Psychological Science*, 15, 212-216. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2006.00438.x>.
- Koomen, W. & van der Pligt, J. (2016). *The Psychology of Radicalization and Terrorism*. Routledge. <https://doi.org/10.1080/13537903.2016.1256667>.
- Kruglanski, A.W., Bélanger, J.J., Gelfand, M., Gunaratna, R., Hettiarachchi, M., Reinares ... Sharvit, K. (2013). Terrorism – A (self) love story: Redirecting the significance quest can end violence. *American Psychological Association*, 68(7), 559-575. <https://doi.org/10.1037/a0032615>.

- Kruglanski, A.W., Chen, X., Dechesne, M., Fishman, S. & Orehek, E. (2009). Fully committed: Suicide bombers' motivation and the quest for personal significance. *Political Psychology*, 30(3), 331-357. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2009.00698.x>.
- Kundnani, A. (2012). Radicalisation: The journey of a concept. *Race & Class*, 54(12), 3-25. <https://doi.org/10.1177/0306396812454984>.
- Leary, M.R., Kowalski, R.M., Smith, L. & Phillips, S. (2003). Teasing, rejection, and violence: Case studies of the school shootings. *Aggressive Behavior*, 29(3), 202-214. <https://doi.org/10.1002/ab.10061>.
- Lindekilde, L. (2014). Refocusing danish counter-radicalisation efforts: An analysis of the (problematic) logic and practice of individual de-radicalisation interventions. I: C. Baker-Beall, C. Heath-Kelly & L. Jarvis (red.), *Counter-Radicalisation: Critical Perspectives* (s. 223-241). <https://doi.org/10.4324/9781315773094-14>.
- Malthaner, S. (2017). Radicalization: The evolution of an analytical paradigm. *Archives Europeennes de Sociologie*, 58(3), 369-401. <https://doi.org/10.1017/S0003975617000182>.
- May, R. (1953). *Man's Search for Himself*. Delta.
- May, R. (1969). *Love and Will*. Norton.
- McCauley, C. & Moskaleiko, S. (2017). Understanding political radicalization: The two-pyramids model. *American Psychologist*, 72(3), 205-216. <https://doi.org/10.1037/amp0000062>.
- Misiak, B., Samochowiec, J., Bhui, K., Schouler-Ocak, M., Demunter, H., Kuey, L ... Dom, G. (2019). A systematic review on the relationship between mental health, radicalization and mass violence. *European Psychiatry*, 56, 51-59. <https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2018.11.005>.
- Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme (2021). Forebyggelsesindsats. <https://stopekstremisme.dk/forebyggelsesindsats>.
- Center for Dokumentation og Indsats mod Ekstremisme (n.d.). *Mødet med borgere i risiko for ekstremisme: Oversigt over kerneelementer i god praksis*. <https://stopekstremisme.dk/filer/oversigt-over-kerneelementer-i-god-praksis.pdf>.
- Ozer, S. & Bertelsen, P. (2018). Capturing violent radicalization: Developing and validating scales measuring central aspects of radicalization. *Scandinavian Journal of Psychology*, 59(6), 653-660. <https://doi.org/10.1111/sjop.12484>.
- Parker, D., Lindekilde, L. & Gøtzsche-Astrup, O. (2021). Recognising and responding to radicalisation at the "frontline": Assessing the capability of school teachers to recognise and respond to radicalisation. *British Educational Research Journal*, 47(3), 634-653. <https://doi.org/10.1002/berj.3677>.
- Potocky, M. (2016). Motivational interviewing: A promising practice for refugee resettlement. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 25(3), 247-252. <https://doi.org/10.1080/15313204.2015.1028121>.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J. & Koole, S.L. (2004). Experimental existential psychology – Exploring the human confrontation with reality. I: J. Greenberg, S.L. Koole & T.A. Pyszczynski (red.), *Handbook of Experimental Existential Psychology* (kap. 1). Guilford Press.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J. & Schmiel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. *Psychological Bulletin*, 3, 435-468. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.435>.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S. & Maxfield, M. (2006). On the unique psychological import of the human awareness of mortality: Theme and variations. *Psychological Inquiry*, 17, 328-356. <https://doi.org/10.1080/10478400701369542>.
- Regeringen (2009). En fælles og tryk fremtid. Handlingsplan om forebyggelse af ekstremistiske holdninger og radikaliserings blandt unge. <https://www.stopekstremisme.dk/filer/en-faelles-og-tryk-fremtid.pdf>.

- Regeringen (2014). Forebyggelse af radikaliserings og ekstremisme. Regeringens handlingsplan. https://www.regeringen.dk/media/1289/forebyggelse_af_radikaliserings_og_ekstremisme_-_regeringens_handlingsplan.pdf.
- Regeringen (2016). Forebyggelse og bekæmpelse af ekstremisme og radikaliserings. National handlingsplan. <https://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/Pressemeddelelser/pdf/2016/National-handlingsplan-Forebyggelse-og-bekaempelse-af-ekstremisme-og-radikaliserings.pdf>.
- Romaniuk, P. (2015). Does CVE work? Lessons learned from the global effort to counter violent extremism. https://www.globalcenter.org/wp-content/uploads/2015/09/Does-CVE-Work_2015.pdf.
- Schmid, A. (2013). Radicalisation, de-radicalisation, counter-radicalisation: A conceptual discussion and literature review. *Terrorism and Counter-Terrorism Studies – The Hauge*, 4(2), iv-97. <https://doi.org/10.19165/2013.1.02>.
- Sedgwick, M. (2010). The concept of radicalization as a source of confusion. *Terrorism and Political Violence*, 22(4), 479-494. <https://doi.org/10.1080/09546553.2010.491009>.
- Shaver, P.R. & Mikulincer, M. (2012). Introduction. I: P.R. Shaver & M. Mikulincer (red.), *Meaning, Mortality, and Choice: The Social Psychology of Existential Concerns* (s. 3-14). American Psychological Association. <https://doi.org/10.2307/j.ctt5vkg5v.4>.
- Silke, A. (1998). Cheshire-cat logic: The recurring theme of terrorist abnormality in psychological research. *Psychology, Crime and Law*, 4(1), 51-69. <https://doi.org/10.1080/10683169808401747>.
- Solomon, S., Greenberg, J. & Pyszczynski, T. (2004). The cultural animal: Twenty years of terror management theory and research. I: J. Greenberg, S.L. Koole & T.A. Pyszczynski (red.), *Handbook of Experimental Existential Psychology* (s. 13-34). Guilford Press. <https://doi.org/10.1037/e631532007-001>.
- Swann, W., Buhrmester, M., Gómez, Á., Jetten, J., Bastian, B., Vásquez, A. & Zhang, A. (2014). What makes a group worth dying for? Identity fusion fosters perception of familial ties, promoting self-sacrifice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 912-926. <https://doi.org/10.1037/a0036089>.
- Swann, W., Gómez, Á., Jetten, J., Whitehouse, H. & Bastian, B. (2012). When group membership gets personal. A theory of identity fusion. *Psychological Review*, 119(3), 441-456. <https://doi.org/10.1037/a0028589>.
- Thomsen, M.H. (2012). *Afradikalisering – målrettet intervention. Rapport over danske piloterfaringer med afradikalisering og forebyggelse af ekstremisme*. MHT Consult.
- Tillich, P. (1952). *The Courage to Be*. Yale University Press.
- van Bruggen, V., Vos, J., Westerhof, G., Bohlmeijer, E. & Glas, G. (2015). Systematic review of existential anxiety instruments. *Journal of Humanistic Psychology*, 55(2), 173-201. <https://doi.org/10.1177/0022167814542048>.
- Victoroff, J. (2005). The mind of the terrorists: A review and critique of psychological approaches. *Journal of Conflict Resolution*, 49(1), 3-42. <https://doi.org/10.1177/0022002704272040>.
- Webber, D., Babush, M., Schori-Eyal, N., Vazeou-Nieuwenhuis, A., Hettiarachchi, M., Bélanger, J.J. ... Gelfand, M.J. (2018). The road to extremism: Field and experimental evidence that significance loss-induced need for closure fosters radicalization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 114, 270-285. <https://doi.org/10.1037/pspi0000111>.
- Webber, D. & Kruglanski, A.W. (2017). Psychological factors in radicalization: A "3N" approach. I: G. LaFree & J.D. Freilich (red.), *The Handbook of the Criminology of Terrorism* (s. 33-46). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118923986.ch2>.

- Webber, D. & Kruglanski, A.W. (2018). The social psychological makings of a terrorist. *Current Opinion in Psychology*, 19, 131-134. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.024>.
- Webster, D.M. & Kruglanski, A.W. (1994). Individual differences in need for cognitive closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), 1049-1062. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.6.1049>.
- Williams, K.D. (2007). Ostracism. *Annual Review of Psychology*, 58, 425-452. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.58.110405.085641>.
- Wolfowicz, M., Litmanovitz, Y., Weisburd, D. & Hasisi, B. (2021). Cognitive and behavioral radicalization: A systematic review of the putative risk and protective factors. *Campbell Systematic Reviews*, 17(3), 1-90. <https://doi.org/10.1002/cl2.1174>
- Yalom, I.D. (1980). *Existential Psychotherapy*. Basic Books.
- Yalom, I.D. (2002). *Terapiens essens*. Hans Reitzels Forlag.
- Zadro, L. (2011). Silent rage – When being ostracized leads to aggression. I: J.P. Forgas, A. Kruglanski & K.D. Williams (red.), *The Psychology of Social Conflict and Aggression* (s. 201-216). Psychology Press.